

Początek wojny trzydziestoletniej

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Prezentacja multimedialna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Bibliografia:

- Źródło: Tomasz Bohun, *Biała Góra 1620 – czeska klęska wszech czasów*, „Mówią Wieki” 2, nr 2/2002.
- Źródło: *List majestatyczny Rudolfa II z dnia 9 lipca 1609 r.*, [w:] *Historia powszechna 1500–1648. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. S. Cynarski, Kraków 1981, s. 167–168.
- Źródło: oprac. S. Cynarski, *Historia powszechna 1500–1648. Wybór tekstów źródłowych*, Kraków 1981, s. 172–173.
- Źródło: *Relacja księcia Maksymiliana Bawarskiego o bitwie pod Białą Górą z 1620 r.*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1999, s. 238–239.
- Źródło: Tomasz Bohun, *Biała Góra 1620 – czeska klęska wszech czasów*, „Mówią Wieki” 2.
- Źródło: Peter H. Wilson, *Wojna trzydziestoletnia 1618–1648. Tragedia Europy*, tłum. M. Kapałczyński, Oświęcim 2017.
- Źródło: *Dywersja lisowczyków w czasie oblężenia Wiednia w 1619 r.*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole. Kontrreformacja w Europie i w Polsce*, t. 15, oprac. Z. Kuchowicz, Warszawa 1959, s. 15.

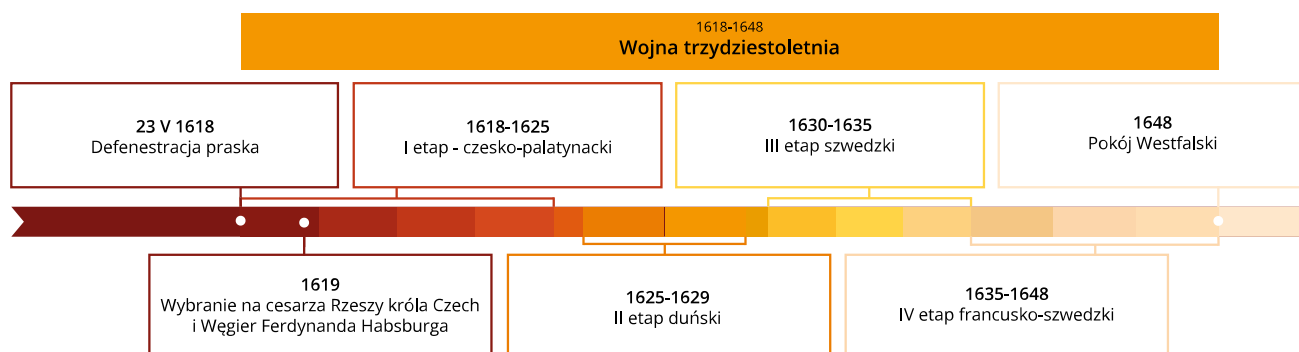

Początek wojny trzydziestoletniej

Bitwa pod Lützen (1632 r.), jedna z największych w wojnie trzydziestoletniej, miedzioryt z XVII w.

Źródło: AKG, dostępny w internecie: polityka.pl, tylko do użytku edukacyjnego.

Rozległe posiadłości Habsburgów austriackich zapewniały im dominującą pozycję wśród książąt niemieckich i stanowiły oparcie dla Świętego Cesarstwa Rzymskiego Narodu Niemieckiego. Jednak przełom XVI i XVII w. nie był korzystny dla rodu panującego. Za rządów cierpiącego na chorobę umysłową Rudolfa II (1578–1612) oraz jego brata i następcy Macieja (1612–1619) dynastia podupadła. Po śmierci bezdzietnego Macieja, na mocy tajnego porozumienia rodzinnego, cesarzem został arcyksiążę Ferdynand, który był fanatycznym katolikiem, rzecznikiem kontrreformacji i zwolennikiem przywrócenia cesarstwu realnego znaczenia. Jego wybór jeszcze za życia poprzednika na tron czeski w 1617 r., węgierski w 1618 r., a następnie cesarski w 1619 r. (po śmierci cesarza Macieja) zaostrzył sytuację wewnętrzną w Rzeszy Niemieckiej.

Twoje cele

- Opiszysz sytuację wyznaniową i polityczną w państwach habsburskich na początku XVII w.
- Wyjaśnisz przyczyny wybuchu antyhabsburskiego powstania w Czechach
- Przedstawisz przebieg działań wojennych w pierwszych latach wojny.
- Opiszysz, w jaki sposób Czesi zmanifestowali swoje niezadowolenie wobec posłów cesarskich.

Przeczytaj

Geneza wojny

Konflikt między katolikami a protestantami w cesarstwie narastał od początku XVII stulecia. U jego podstaw leżało nasilanie się [kontrreformacji](#). Zaniepokojeni protestanci w 1608 r. zawiązali pod przewodnictwem palatyna reńskiego Unię Protestancką. Rok później z inicjatywy księcia bawarskiego powstała Liga Katolicka, której przewodził [elektor](#) Bawarii Maksymilian I Bawarski. Konflikt religijny dodatkowo komplikowała sytuacja prawno-polityczna w Rzeszy związana z wzajemnymi zależnościami między cesarzem a poszczególnymi państwami wchodzącymi w skład cesarstwa. Źródłem konfliktów były tutaj sprzeczne dążenia: cesarza – do wzmocnienia swej władzy oraz książąt, którzy usiłowali do tego nie dopuścić. W miarę wzrostu napięcia postępował rozłam sceny politycznej w krajach niemieckich. W tej sytuacji wybór na króla Czech arcyksięcia [Ferdynanda II Habsburga](#), gorliwego rzecznika absolutyzmu i odbudowy potęgi Kościoła katolickiego, sprawił, że wybuch wojny był już tylko kwestią czasu.

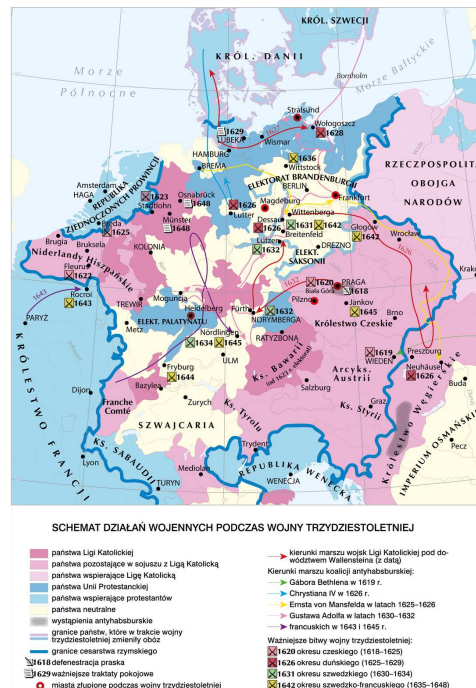

Portret Ferdynanda II Habsburga, dzieło Georga Pachmanna, obecnie w Muzeum Historii Sztuki w Wiedniu.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Rozwojem sytuacji w cesarstwie zainteresowane były wszystkie sąsiadujące z nim kraje, a zwłaszcza protestanckie Zjednoczone Prowincje i Anglia, jednak perspektywa ponownego zacieśnienia związków między Rzeszą a Hiszpanią budziła poważny niepokój nie tylko w państwach protestanckich, ale również w otoczonej posiadłościami habsburskimi Francji. Panujący we Francji Burbonowie byli gotowi przyłączyć się do przedsięwzięcia, stwarzającego szansę osłabienia otaczających ich państw habsburskich. Natomiast Dania i Szwecja szukały okazji do powiększenia swoich terytoriów kosztem księstw niemieckich, a zwłaszcza przejęcia ujęć ważnych rzek i portów. Na początku konfliktu istotną rolę odegrało jednak wsparcie udzielone Ferdynandowi II przez

Hiszpanię. Na decyzję Hiszpanii o włączeniu się do wojny wpłynęły rachuby na rewanż cesarza i jego pomoc w niezakończonym konflikcie ze Zjednoczonymi Prowincjami oraz obietnica nabytków terytorialnych.

Schemat działań wojennych podczas wojny 30-letniej.

Źródło: Krystian Chariza i zespół, licencja: CC BY-SA 3.0.

Powstanie czeskie

Konflikt, który przez 30 lat wyniszczał środkową Europę, rozpoczął się w Czechach – od gwałtownego sporu między katolikami a protestantami. Dotyczył on prawa innowierców do budowy zborów w posiadłościach należących do Kościoła katolickiego. Kulminacyjnym momentem było wyrzucenie 23 maja 1618 r. z okien praskiego zamku katolickich **namiestników** cesarskich. Wydarzenie to w historiografii nazywa się **defenestracją praską**. Stało się ono zarzewiem antyhabsburskiego powstania w Czechach. Lokalny konflikt szybko przekształcił się w wojnę niemal ogólnoeuropejską, wpłynęła na to sytuacja polityczna i religijna w krajach niemieckich.

Johann Philipp Abelinus, *Defenestracja praska*. W 1618 r. przedstawiciele stanów czeskich wyrzucili przez okno zamku na Hradczanach namiestników cesarza Ferdynanda II. Była to już druga defenestracja - pierwsza miała miejsce w 1419 r., kiedy to wyrzucono z okien magistratu praskiego 7 radców katolickich. Ilu wysłanników cesarskich brało udział w tych wydarzeniach?

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Powstańcy czescy zdeponizowali Ferdynanda i w sierpniu 1619 r. wybrali na swego króla przywódcę Unii Protestanckiej – elektora Palatynatu Reńskiego Fryderyka V. Czesi otrzymali wsparcie Węgrów z Siedmiogrodu, którzy również poderwali się do walki z Habsburgami i pod wodzą Gábora Bethlena rozpoczęli oblężenie Wiednia. Musieli jednak wycofać się na skutek interwencji zwerbowanych w Polsce [lisowczyków](#).

Tymczasem Ferdynand został jednogłośnie wybrany na cesarza i rozpoczął przygotowania do walki. W 1620 r. wojska hiszpańskie zaatakowały Palatynat Reński, a armia cesarska i Ligi Katolickiej pod wodzą hr. Johanna von Tilly'ego uderzyła na Czechy. Książęta Unii wstrzymali się z udzieleniem pomocy Czechom, ponieważ powstanie uznali za bunt stanów przeciw władzy monarszej. O całkowitej klęsce Czechów

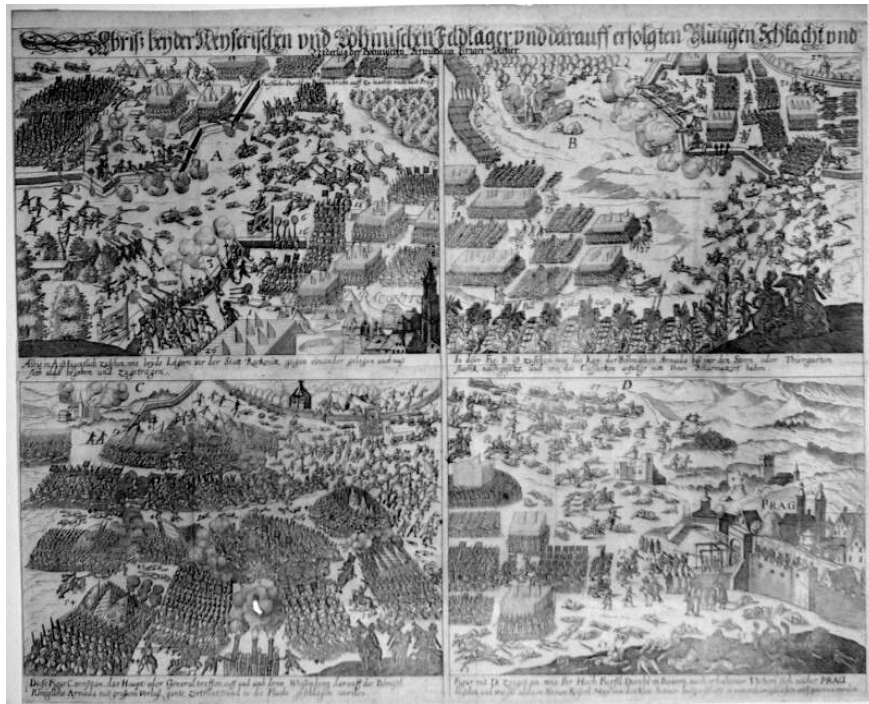

Fryderyk V Wittelsbach, Król Zimowy Czech, na obrazie Gerarda van Honthorsta z 1634 r. Fryderyk V Wittelsbach w latach 1608–1623 był elektorem Palatynatu Reńskiego. W 1619 r. jako przywódca przymierza protestanckiego został wybrany na króla Czech, ale panował tylko do początku 1620 r., stąd

zdecydowała porażka w bitwie pod Białą Górą, w której ich wojska zostały doszczętnie rozbite. Fryderyk V w pośpiechu opuścił Czechy, które ogarnęła fala krwawych prześladowań.

jego przydomek – Król Zimowy. Jakie elementy przedstawienia wskazują na jego monarszą pozycję?
Źródło: Wikimedia Commons, Kurpfälzisches Museum, domena publiczna.

Na polecenie Ferdynanda II utworzono specjalny trybunał, którego zadaniem było rozprawienie się z uczestnikami powstania.

Litografia przedstawiająca bitwę pod Białą Górą 8 listopada 1620 r.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Ferdynand II ustanowił w Czechach dziedziczość tronu, zniósł autonomię administracji i ograniczył prawa sejmów krajowych. W rezultacie Czechy zostały zdegradowane do pozycji jednej z wielu prowincji monarchii Habsburgów. Dla Czechów następstwa klęski pod Białą Górą były katastrofalne. W ciągu kilku miesięcy wymordowano ok. 600 osób – elitę polityczno-kulturalną narodu czeskiego. Skonfiskowano ponad połowę dóbr ziemskich, które następnie trafiły w ręce stronników cesarza. Czechy opuściło około 150 tysięcy protestantów. Szacuje się, że w wyniku działań wojennych, represji i epidemii spowodowanych wojną, ludność Czech zmniejszyła się o około 33%. [List majestatyczny](#) z 1609 r. został anulowany, nastąpiła pełna restytucja wcześniej sekularyzowanych dóbr kościelnych i rekatolizacja kraju przy udziale jezuitów.

Fryderyk V po opuszczeniu Czech wrócił do Palatynatu. Tutaj dogoniły go połączone wojska cesarskie i hiszpańskie, które niebawem zajęły cały region, a jego samego zmusiły do ucieczki. Cesarz Ferdynand II przeniósł godność elektorską na swojego sojusznika – arcyksięcia bawarskiego Maksymiliana.

Zachęceni sukcesami militarnymi Hiszpanie postanowili skorzystać z okazji i przywrócić swoje panowanie w północnych Niderlandach. Oddziały hiszpańskie dowodzone przez utalentowanego włoskiego generała Ambrosia Spinolę odniosły szereg sukcesów, których ukoronowaniem było zdobycie Bredy w czerwcu 1625 r. Konflikt jednak dopiero się rozwijał...

Diego Velázquez, *Podanie Bredy*, 1635 r., Muzeum Narodowe Prado w Madrycie.

Źródło: Wikimedia Commons, domena publiczna.

Słownik

eleary

słowo „eleary” pochodzi z języka węgierskiego i oznacza żołnierza idącego przed armią

elektorzy

(z łac. *electores* – wyborcy) tu: książęta Rzeszy uprawnieni do udziału w wyborze cesarza

kacerz

odstępca od religii rzymskokatolickiej; w okresie reformacji synonim heretyka

konsystorz

najwyższa władza administracyjno-sądowa w Kościołach protestanckich

kontrreformacja

walka prowadzona w XVI i XVII w. przez Kościół katolicki z ruchami reformacyjnymi, m.in. luteranizmem i kalwinizmem

lisowczycy

lekka, nieregularna polska kawaleria, zorganizowana na początku XVII w. przez Lisowskiego, odznaczająca się sprawnością bojową i ruchliwością.

List majestatyczny

dokument wydany przez cesarza Rudolfa II w 1609, gwarantujący gwarantujący swobodę wyznania w Czechach i na Śląsku

namiestnik

urzędnik sprawujący władzę na jakimś obszarze w imieniu lub w zastępstwie panującego

utrakwiści

nazwa odłamu husytów praktykujących przyjmowanie komunii pod dwiema postaciami (chleba i wina); opowiadali się za umiarkowaną reformą życia religijnego, społecznego i politycznego w Czechach

defenestracja praska

(*de-*+ łac. *fenestra* - okno) pierwsza miała miejsca w 1419 r., kiedy to wyrzucono z okien magistratu praskiego 7 radców katolickich; druga odbyła się w 1618 r. kiedy wyrzucono przez protestantów czeskich z okna zamku na Hradczanach dwóch namiestników króla Ferdynanda II na znak protestu przeciw pogwałceniu swobód religijnych

Słowa kluczowe

wojna trzydziestoletnia, defenestracja praska, bitwa pod Białą Górą, pierwsza odsiecz Wiednia, Liga Katolicka, Unia Protestancka, Europa w XVI-XVII w.

Bibliografia

Kersten A, *Historia powszechna. Wiek XVII*, Warszawa 1984.

Mikulski K., Wijaczka J. *Historia powszechna. Wiek XVI-XVIII*, Warszawa 2012.

Wielka historia świata. Tom 7, Świat w XVII w., red. A. Podraza, Warszawa 2005.

Wójcik Z., *Historia powszechna XVI-XVII w.*, wyd. XII, Warszawa 2012.

Wyczański A., *Historia powszechna. Wiek XVI*, Warszawa 1987.

Wilsona P. H., *Wojna trzydziestoletnia 1618-1648. Tragedia Europy*, tłum. M. Kapałczyński, Oświęcim 2017.

Bohun T., *Biała Góra 1620 – czeska klęska wszechczasów*, „Mówią Wieki” 2/2002.

Bues A., *Nie kończąca się wojna trzydziestoletnia*, „Mówią Wieki”, 10/1996.

Kalinowska A., *Zimowa królowa*, „Mówią Wieki” 2/2019.

Prezentacja multimedialna

Polecenie 1

Zapoznaj się z poniższą prezentacją a następnie wykonaj kolejne polecenia.

Nieudane powstanie

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

W Czechach na przełomie XVI i XVII w. katolicy stanowili zaledwie 12-15% ogółu mieszkańców. Ale to oni, korzystając z protekcji habsburskich władców, sprawowali najwyższe godności w państwie.

W 1575 roku czescy luteranie, utrakwiści i bracia czescy powołali wspólne wyznanie wiary zwane czeską konfesją. Jej podstawą były nauki husytów. Nowym wyznaniem miał kierować konsystorz, który podlegał nadzorowi stanów ziemskich za pośrednictwem wybieranych defensorów.

1

2

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

W 1609 r. cesarz Rudolf II wydał listy majestatyczne, gwarantujące swobodę wyznania w Czechach i na Śląsku.

Dokument zatwierdzał konfesję czeską, pozwalał stanom obsadzać dolny konsystorz

składający się z 24 seniorów, zarządzać uniwersytetem w Pradze oraz wybierać 30 defensorów.

Rudolf II Habsburg
Hans von Aachen, Wikipedia.org, domena publiczna

3

4

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

Po śmierci Rudolfa II w 1612 r. na tronie cesarskim zasiadł jego brat Maciej, który w Czechach panował od 1611 r. Jednak jeszcze za życia Macieja, w 1617 r., na podstawie tajnych umów w ramach dynastii habsburskiej na tron czeski został wybrany Ferdynand II.

Materiał audio dostępny pod adresem:

5

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

Ferdynand II po koronacji na króla Czech złamał obietnice złożone stanom czeskim i zaczął ograniczać prawa protestantów. Doprowadziło to do przesilenia - 23 maja 1618 r. z okna Zamku Królewskiego na Hradczanach wyrzucono dwóch cesarskich namiestników – Jarosława Borzite i Wilhelma Slavatę oraz ich sekretarza Fabriciusa.

Wydarzenie to jest uważane za początek powstania czeskiego i wojny trzydziestoletniej.

6

II defenestracja praska na obrazie Karela Svobody
Karel Svoboda, Wikipedia.org, domena publiczna

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

Po śmierci cesarza Macieja stany czeskie zdetronizowały Ferdynanda II i 19 lipca 1619 roku zdecydowały o wyborze Fryderyka V, elektora Palatynatu na króla Czech.

7

8

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

Jednocześnie na Węgrzech wybuchło antyhabsburskie powstanie. Na Wiedeń wyruszył książę Siedmiogrodu Bethlen Gábor, który z pomocą czeską zaczął oblężenie miasta. W 1619 roku na Siedmiogród uderzyli lisowczycy zwierbowani w Polsce za zgodą Zygmunta III Wazy, co zmusiło Bethlena Gábora do wycofania się spod Wiednia.

9

Gábor Bethlen
Wikipedia.org, domena publiczna

10

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

W 1620 armia cesarska i Ligi Katolickiej pod wodzą hrabiego Johana von Tilly'ego uderzyła

na Czechy i rozbiła powstańców w bitwie pod Białą Górą.

11

Johan t'Serclaes, książę Tilly
Wikipedia.org, domena publiczna

12

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

Decydujące uderzenie zadał pułk Albrechta Wallensteina pod dowództwem marszałka de la Mote'a, który przez manewr oskrzydłający odizolował lewe skrzydło armii powstańczej.

Bitwa pod Białą Górą

Pieter Snayers, Wikipedia.org, domena publiczna

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

W bitwie po stronie cesarskiej walczył dowodzony przez Stanisława Rusinowskiego polski pułk lisowczyków, który uczestniczył później w pościgu za uciekającymi Czechami.

Materiał audio dostępny pod adresem:

<https://zpe.gov.pl/b/PfWCZZ8je>

Po bitwie pod Białą Górą los powstania czeskiego był przesądzony. Praga została zajęta przez wojska cesarskie. Całe Czechy ogarnęła fala represji. Przywódcy powstania zostali skazani na śmierć. Anulowano list majestatyczny, przeprowadzono masową konfiskatę dóbr czeskiej szlachty i arystokracji.

Polecenie 2

Określ stopień pokrewieństwa pomiędzy:

Maksymilianem II a Ferdynandem II

Maciejem a Rudolfem II

Ferdynandem II a Maciejem

Tvoja odpowiedź

Polecenie 3

Wskaż fakty historyczne, które przyczyniły się do wybuchu powstania w Czechach.

☐

koronacja cesarska Macieja

☐

wydanie listu majestatycznego przez Rudolfa II

☐

wybór Ferdynanda II na króla Czech

☐

ograniczanie praw protestantom czeskim

Polecenie 4

Wyobraź sobie, że powstańcy czescy wygrali w bitwie pod Białą Górą. Jak wtedy mogłaby się potoczyć historia Czech? Zaproponuj swoją wersję wydarzeń.

Tvoja odpowiedź

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ułóż wydarzenia chronologicznie (wydarzenie najwcześniejsze umieść u góry).

Powstanie Unii Protestanckiej

Kapitulacja obrońców Bredy

Defenestracja praska

Bitwa pod Białą Górą

Wybór Fryderyka V na króla Czech

Ćwiczenie 2

Przeanalizuj ilustrację, a następnie wskaż poprawne dokończenie zdania.

Źródło: tylko do użytku edukacyjnego.

Rysunek przedstawia...

☐ pikiniera.

☐ muszkietera.

☐ rajtara.

☐ lisowczyka.

Przeczytaj fragment listu majestatycznego Rudolfa II z dnia 9 lipca 1609 r. i na jego podstawie wymień przyznane w nim utrakwistom gwarancje.

“ *List majestatyczny Rudolfa II z dnia 9 lipca 1609 r.*

A jako pragnieniem jest naszym, by w tym królestwie pomiędzy wszystkimi trzema Stanami zarówno strony katolickiej, jako też wielokrotnie wspomianej utrakwistycznej, [...] panowała miłość, zgoda, pokój i życzliwość [...] pragniemy użyczyć Naszym Stanom utrakwistycznym ten oto List Majestatyczny, jakoż wyraźnie go użyczamy. [...]

Następnie pragnąc okazać osobliwą łaskawość naszym Stanom utrakwistycznym, oddajemy z powrotem konsystorz praski pod ich władzę i obronę. Zezwalamy też najłaskawiej, by wyżej wspomniane Stany utrakwistyczne na nowo obsadziły konsystorz swoim duchowieństwem wedle swego wyznania i prawa, jak również, by wolno było owemu konsystorzowi wyświęcać predykantów tak czeskich jak niemieckich [...]. Niemniej oddajemy przynależny od dawna utrakwistom uniwersytet praski z wszelkimi przynależnościami władzy powyższych Stanów, by te mogły go obsadzić dzielnymi i uczonymi mężami [...].

Następnie, gdyby ktoś z utrakwistycznych Stanów tego Królestwa, poza kościołami i świątyniami, które posiada obecnie i z dawna posiadał a przy których ma się i nadal w spokoju ostać i być chronionym, zechciał wznieść jeszcze więcej kościołów i domów bożych do nabożeństwa lub szkół do kształcenia młodzieży w miastach, siołach, wsiach i gdziekolwiek indziej, tedy na to być zezwolone tak osobom stanu magnackiego i rycerskiego, jak mieszkańcom Pragi i innych miast

królewskich, wszystkim razem i każdemu z osobna w sposób dowolny i bez przeszkody z czyjejkolwiek strony.

Źródło: *List majestatyczny Rudolfa II z dnia 9 lipca 1609 r.*, [w:] *Historia powszechna 1500–1648. Wybór tekstów źródłowych*, oprac. S. Cynarski, Kraków 1981, s. 167–168.

Tvoja odpowiedź

Przeczytaj tekst źródłowy i wykonaj polecenie poniżej.

((Tomasz Bohun

Biała Góra 1620 – czeska klęska wszech czasów

Defenestracja praska w świetle relacji Wilhelma Slavata

W całym rzymskim cesarstwie, we wszystkich królestwach i księstwach chrześcijańskich, uznano za czyn zły i karygodny, że osoby wywodzące, się z Czech i z dwóch wyższych stanów popełniły występki równie haniebne i w żadnej kronice świata nie spotykane, bezlitośnie rzucając z okna w głęboki rów dwóch namiestników Najjaśniejszego Pana, a do tego najwyższych dygnitarzy czeskich. Aczkolwiek obaj hrabiowie odpowiedzieli z należytą przystojnością na wszystko, co im w złości zarzucano, aczkolwiek dostatecznie protestowali przeciwko barbarzyńskiemu procederowi, jednakowoż tamci rozwścieczeni, nie uważając na porządek, prawdę i sprawiedliwość, wpadli gwałtownie na obu hrabiów, bezczelnie ich atakując. Najsamprzód czterech panów i jeden szlachcic [...] ujęli gwałtownie hrabiego Martinica* i trzymając go mocno pod ręce, podprowadzili do otwartych już okien, krzycząc: „Teraz wymierzamy sobie sprawiedliwość na wrogach naszej religii!”. Obaj hrabiowie sądzili, że z kancelarii powiodą ich do więzienia; skoro jednak Martinic zrozumiał, co go czeka, zawołał donośnym głosem: „Wszystko zniosę chętnie, gdy mam umierać za Boga, Jego świętą wiarę katolicką i Najjaśniejszego Pana, lecz użyczcie mi rychło mego spowiednika, bym wyznać mógł moje grzechy”. Jednak obecni panowie odpowiedzieli: „Jeszcze teraz mamy ci przyprowadzać szelmę jezuitę!”. Hrabia Martinic mocno się tym strapił i serdecznie grzechów swych żałując, począł się modlić: „Jezu, synu Boga żywego, zmiłuj się nade mną. Matko Boża miej mnie w swej opiece”. Napastnicy podnieśli go z ziemi i stracili głowę w dół w głąb rowu zamkowego, razem z rapierem i sztyletem, ale bez

kapelusza, który jeden z nich wyrwał mu z ręki. On jednak w czasie spadania, wołając bezustannie imię Jezusa i Marii, tak cicho zleciał na ziemię, jak gdyby sobie usiadł, i tak dzięki orędownictwu Panny Marii i opiece bożej, żadnego przy tym upadku nie poniósł szwanku, mimo swej otyłości. Byli też ludzie pobożni i wiarygodni, którzy zeznali, że idąc wówczas wielkim mostem z procesją widzieli na własne oczy Najświętszą Pannę Marię, jak płaszczem swym podtrzymywała owego pana w powietrzu i zniosła go na ziemię. Sam hrabia Martinic tego nie widział, ale podczas spadania miał widzenie, jakoby niebo się otwarło, a Bóg miał go przyjąć do wiecznej radości.

Źródło: Tomasz Bohun, *Biała Góra 1620 – czeska klęska wszech czasów*, „Mówią Wieki” 2/2002.

*Chodzi o Jarosława Borzita z Martinic; autor źródła posłużył się tylko pochodzeniem hrabiego

Wskaż, z którą ze stron sporu sympatyzował autor przekazu. Zaznacz dwa argumenty uzasadniające twój wybór.

Autor przekazu sympatyzował

A. z cesarskimi namiestnikami ☐

B. z czeskimi protestantami ☐ ,

o czym świadczy:

1. uznanie przemocy za uzasadnione i sprawiedliwe ☐

2. przypisywanie im szczególnej opieki Matki Boskiej ☐

3. uznanie czeskich aspiracji narodowych za słuszne ☐

4. przypisywanie im takich cech jak pobożność, męstwo ☐ .

Przeczytaj fragment tekstu źródłowego, a następnie na podstawie jego treści oraz własnej wiedzy wyjaśnij, na czym polegały i jaki miały cel działania lisowczyków.

***“Dywersja lisowczyków w czasie oblężenia Wiednia w 1619 r.*”**

O wielkości przysługi elearów polskich (lisowczyków) cesarzowi przez wpadnięcie do Węgier.

Rzecz wiecznego opłakania godna, iż wtenczas diabeł niezgodami wewnętrznymi przeszkodził do postępu elearów polskich, w męstwach i odwagach, które czynili w Węgrzech; to jest, iż z tą pocztą rezolucją wężykiem węgierską ziemię jako moskiewską obszedłszy, we krwi rebelizantów nie pobrodzili, idąc aż pod sam Wiedeń. Ale jednak i za to co w Węgrzech tylko przez cztery niedziele mężnie porobili, jest za co Panu Bogu wiecznie dziękować. Gdy albowiem właśnie w wieczór przed tym dniem, w który już mieli kacerze wszystką mocą do Wiednia szturmować, cesarza dobywając, wiadomość przyszła do nich, iż 60 000 Polaków (tak się ich wiele Węgrom od strachu ze 2200 zdało) wpadłszy do Węgier, ziemię ogniem i mieczem ku Wiedniowi przechodzą, tejsze nocy zaniechawszy szturmowania, wszyscy sromotnie uciekli. I gdy za nimi groff Dampir [generał cesarski Henryk Dampierre] przezacnej pamięci w chrześcijaństwie hetman polny cesarski gonił, siła trupa tak węgierskiego, jako też czeskiego i morawskiego porzucili.

Źródło: *Dywersja lisowczyków w czasie oblężenia Wiednia w 1619 r.*, [w:] *Teksty źródłowe do nauki historii w szkole. Kontrreformacja w Europie i w Polsce*, t. 15, oprac. Z. Kuchowicz, Warszawa 1959, s. 15.

Tvoja odpowiedź

Przeczytaj tekst źródłowy, a następnie na podstawie jego treści oraz własnej wiedzy wskaż zdania prawdziwe i fałszywe.

⌘ Bitwa na Białej Górze 9 listopada 1620 roku

Książę Maksymilian bawarski, dosiadłszy konia 6 listopada o północy, z całą armią maszerował bez wytchnienia do dziewiątej rano dnia następnego. Ponieważ jednak nieprzyjaciel zdążył w wielkim pośpiechu i wyruszył był o parę godzin wcześniej, przeto nie mogli go osiągnąć, aż dopiero jakie pół mili poza Pragą, Dnia 8 listopada ukazał się na wzgórzu: armia bawarska, dotarłszy do niego w pełnym szyku bojowym, z wielkim trudem i stratą została zepchnięta ze wzgórza [...]. Do pierwszej potyczki odkomenderowano z każdej armii po dwa szwadrony piechoty i odpowiednią siłę kawalerii, przy czym wojska cesarskie stanęły na prawym skrzydle, każda armia trzymała ponadto po trzy szwadrony w rezerwie. Po czym w imię boże między 12 a 1 po południu ruszono na wroga. Wojskom cesarskim dowodził von Tiefenbach, a bawarskim generał-porucznik Tilly; zderzyli się z wrogiem u wzgórza, a wtedy z obu stron rozpoczęła się gwałtowna strzelanina. Walka trwała już mniej więcej pół godziny, a wciąż jeszcze nie wiadano, która strona odniesie zwycięstwo, gdyż obydwie stały naprzeciw siebie niby dwa mury, a nasi omal się już nie zaczęli cofać. Jednakowoż Bóg sprawił, że nieprzyjaciel rozpoczynając odwrót, został odepchnięty, straciwszy przedtem dwa proporce. Wtedy książę Maksymilian i hrabia Karol Bucquoy wydają rozkaz, by wszystkie pozostałe siły ruszyły w bój. Co też wykonały z wielkim zapałem, a Bóg naszym użyczył zwycięstwa, za co Mu należy złożyć dzięki. Cała armia czeska została pobita na głowę, rozproszona i zmuszona do ucieczki. Bawarzy zdobyli siedem pięknych armat i kilka chorągwi. 4000 nieprzyjacielskich żołnierzy padło na placu boju, oprócz jeńców w liczbie 500 [...].

Po odniesieniu zwycięstwie książę Maksymilian i hrabia de Bucquoy postanowili ruszyć od razu na Pragę, co się też stało i jeszcze tego samego wieczora piechota nasza dotarła niemal do murów miasta.

Źródło: oprac. S. Cynarski, *Historia powszechna 1500–1648. Wybór tekstów źródłowych*, Kraków 1981, s. 172–173.

Zdanie	Prawda	Fałsz
Wojska cesarskie wspierane przez oddziały czeskie walczyły przeciw armii bawarskiej.	☐	☐
Bitwa zakończyła się zwycięstwem wojsk czeskich.	☐	☐
Pierwszy kontakt bojowy zakończył się porażką i odwrotem armii bawarskiej.	☐	☐

Przeczytaj fragment opracowania naukowego Petera H. Wilsona *Wojna trzydziestoletnia 1618–1648. Tragedia Europy* oraz fragment relacji i wskaż najważniejsze różnice w opisach przebiegu wydarzeń. Wyjaśnij ich przyczynę.

((Peter H. Wilson

Wojna trzydziestoletnia 1618–1648. Tragedia Europy

Krótko po godzinie 9 rano w środę 23 maja 1618 r. Vilé Slavata zwisał z okna zamku na Hradczanach w Pradze. 46-letni arystokrata nigdy wcześniej nie znalazł się w takiej sytuacji. Jako przewodniczący czeskiego skarbu i sędzia sądu najwyższego był on jedną z wyżej postawionych osób w rządzie królewskim i miał za sobą wybitną karierę w służbie panującej dynastii habsburskiej. Dzięki małżeństwu z dziedziczką Lucią Ottilią był także jednym z najbogatszych ludzi w całym królestwie.

Chwilę wcześniej jego równie wybitny kolega, Jaroslav Borita von Martinitz, został pochwycony przez pięciu uzbrojonych ludzi. Błagania Martinitza o spowiednika tylko bardziej wzburzyły napastników, którzy bezceremonialnie wyrzucili go głową w dół przez to samo okno, którego teraz kurczowo trzymał się Slavata, wisząc nad znajdującym się 17 m niżej rowem. Gniewne głosy dobiegające z pokoju nie dawały nadziei na pomoc. W tym momencie Slavata poczuł ostre uderzenie metalu, ktoś ciął go rapierem w palce. Ból stał się zbyt duży do zniesienia; mężczyzna poluźnił uchwyt, spadł i rozbił tył głowy o parapet okna na niższym piętrze. Kiedy zniknął w dole, napastnicy zauważyli jego sekretarza, Filipa Fabriciusa, obejmującego jednego z mniej przerażających członków grupy. Ignorując błagania o litość, napastnicy bezzwłocznie wyrzucili go przez okno, aby podzielił los swojego pana.

Jednak nie wszystko poszło zgodnie z planem. Podczas gdy Slavata wyładował dokładnie na dnie rowu, Martinitz upadł kawałek dalej. Teraz ześliznął się na dół, aby pomóc przyjacielowi, ranił się po drodze o własny miecz, którego napastnicy mu nie odebrali. Z okna powyżej padły strzały, ale Martinitzowi udało się pomóc wstać oszołomionemu i razem uciekli do pobliskiego pałacu Lobkowitza, domu czeskiego kanclerza, który nie był obecny na ich przerwany spotkaniu.

Źródło: Peter H. Wilson, *Wojna trzydziestoletnia 1618–1648. Tragedia Europy*, tłum. M. Kapałczyński, Oświęcim 2017.

((Tomasz Bohun

Biała Góra 1620 – czeska klęska wszech czasów

Defenestracja praska w świetle relacji Wilhelma Slavata

W całym rzymskim cesarstwie, we wszystkich królestwach i księstwach chrześcijańskich, uznano za czyn zły i karygodny, że osoby wywodzące się z Czech i z dwóch wyższych stanów popełniły występki równie haniebne i w żadnej kronice świata nie spotykane, bezlitośnie rzucając z okna w głęboki rów dwóch namiestników Najjaśniejszego Pana, a do tego najwyższych dygnitarzy czeskich. Aczkolwiek obaj hrabiowie odpowiedzieli z należytą przystojnością na wszystko, co im w złości zarzucano, aczkolwiek dostatecznie protestowali przeciwko barbarzyńskiemu procederowi, jednakowoż tamci rozwścieczeni, nie uważając na porządek, prawdę i sprawiedliwość, wpadli gwałtownie na obu hrabiów, bezczelnie ich atakując. Najsamprzód czterech panów i jeden szlachcic [...] ujęli gwałtownie hrabiego Martinica i trzymając go mocno pod ręce, doprowadzili do otwartych już okien, krzycząc: „Teraz wymierzamy sobie sprawiedliwość na wrogach naszej religii!”. Obaj hrabiowie sądzili, że z kancelarii powiodą ich do więzienia; skoro jednak Martinic zrozumiał, co go czeka, zawołał donośnym głosem: „Wszystko zniosę chętnie, gdy mam umierać za Boga, Jego świętą wiarę katolicką i Najjaśniejszego Pana, lecz użyczcie mi rychło mego spowiednika, bym wyznać mógł moje grzechy”. Jednak obecni panowie odpowiedzieli:

„Jeszcze teraz mamy ci przyprowadzać szelmę jezuitę!”. Hrabia Martinic mocno się tym strapił i serdecznie grzechów swych żałując, począł się modlić: „Jezu, synu Boga żywego, zmiłuj się nade mną. Matko Boża miej mnie w swej opiece”. Napastnicy podnieśli go z ziemi i stręcili głową w dół w głąb rowu zamkowego, razem z rapierem i sztyletem, ale bez kapelusza, który jeden z nich wyrwał mu z ręki. On jednak w czasie spadania, wołając bezustannie imię Jezusa i Marii, tak cicho zleciał na ziemię, jak gdyby sobie usiadł, i tak dzięki orędownictwu Panny Marii i opiece bożej, żadnego przy tym upadku nie poniósł szwanku, mimo swej otyłości. Byli też ludzie pobożni i wiarygodni, którzy zeznali, że idąc wówczas wielkim mostem z procesją widzieli na własne oczy Najświętszą Pannę Marię, jak płaszczem swym podtrzymywała owego pana w powietrzu i zniosła go na ziemię. Sam hrabia Martinic tego nie widział, ale podczas spadania miał widzenie, jakoby niebo się otwarło, a Bóg miał go przyjąć do wiecznej radości. Jeden z rycerzy, mianowicie Ulrych Kinsky, rzucając go, zadrwił: „Otóż zobaczymy, czy mu jego Maria dopomoże!”, gdy zaś zobaczył przez okno, że hrabia Martinic siedzi na ziemi żywy i cały, wykrzyknął: „Przysięgam na Boga, że jego Maria przyszła mu z pomocą!”.

Źródło: Tomasz Bohun, *Biała Góra 1620 – czeska klęska wszech czasów*, „Mówią Wieki” 2/2002.

Tvoja odpowiedź

Zapoznaj się z tekstem źródłowym oraz przeanalizuj mapkę, a następnie na podstawie ich treści oraz wiedzy własnej wykonaj zamieszczone pod nimi polecenie.

Źródło A

“ *Relacja księcia Maksymiliana Bawarskiego o bitwie pod Białą Górą z 1620 r.*

Nieprzyjaciel był liczny, nie brakło mu żołnierzy weteranów, a samo położenie dodawało mu otuchy, ustawił się przeciwko nam na górze, przyległej do miasta Pragi. A podczas gdy ja ze swym wojskiem byłem przez całą niemal noc w marszu, tego tylko pragnąc, aby mi danym było nieprzyjaciela dosięgnąć i z nim się zetrzeć, nieprzyjacielowi natomiast wypadło stoczyć z nami łatwą bitwę w najdogodniejszym dla siebie warownym miejscu. [...] Nasze wojsko zrazu jakby chwiać się poczęło, lecz odzyskawszy rychło ducha, z taką szybkością poszło na wroga, że wnet opanowało wielkie działa spiżowe [...], a rozproszeni zbiegowie, rażeni i rąbani nieprzyjaciele, poszli na zupełną zagładę. Nasi nie prędeż powstrzymali się, aż w pościgu za uchodzącymi zaczęli pod samym miastem siać wśród nich spustoszenie. Skutkiem tego tak wzrosła liczba zabitych, że liczono ich na wiele tysięcy, podczas gdy z naszej strony brak zaledwo stu ludzi, wielu jednak odniosło rany. [...]

Następnego dnia, tj. 9 listopada, wysłała Praga do mnie listy z poddaniem się w zupełną moc cesarza. Trzeciego dnia mieszkańcy tak nowej, jak starej Pragi przyrzekli wszyscy bez wyjątku posłuszeństwo cesarzowi [...].

Źródło: *Relacja księcia Maksymiliana Bawarskiego o bitwie pod Białą Górą z 1620 r.*, [w:] *Wiek XVI–XVIII w źródłach*, oprac. S.B. Lenard, M. Sobańska-Bondaruk, Warszawa 1999, s. 238–239.

Źródło B

Źródło: na podstawie Janusz Sikorski, *Zarys historii wojskowości powszechnej do końca XIX w.*, Warszawa 1975, s. 239, Contentplus sp. z o. o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Rozstrzygnij, czy mapka oznaczona jako źródło B przedstawia tę samą bitwę, o której mowa w tekście źródłowym oznaczonym jako źródło A. Uzasadnij odpowiedź, odnosząc się do treści obu źródeł.

Dla nauczyciela

Autor: Dorota Czarny

Przedmiot: Historia

Temat: Początek wojny trzydziestoletniej

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

zakres podstawowy

XVII. Europa w XVI–XVII w.

Uczeń:

1) charakteryzuje konflikty polityczne w Europie, z uwzględnieniem ekspansji tureckiej i charakteru wojny trzydziestoletniej;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się,
- kompetencje obywatelskie.

Cele operacyjne:

Uczeń:

- opisuje sytuację wyznaniową i polityczną w państwach habsburskich na początku XVII w.;
- wyjaśnia przyczyny wybuchu antyhabsburskiego powstania w Czechach;
- przedstawia przebieg działań wojennych w pierwszych latach wojny.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm.

Metody i techniki nauczania:

- burza mózgów,
- mapa myśli,
- jigsaw,

- rozmowa nauczająca z wykorzystaniem ćwiczeń interaktywnych,
- dyskusja.

Formy zajęć:

- praca indywidualna,
- praca w grupach,
- praca w parach,
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami i dostępem do internetu,
- słuchawki,
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale,
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda,
- flipcharty, markery.

Przebieg zajęć:

Faza wstępna

1. Nauczyciel przedstawia uczniom temat i cele lekcji.
2. Nauczyciel prosi uczniów, aby przypomnieli sobie, jakie były początki protestantyzmu. Uczniowie zgłaszają swoje propozycje, wybrana osoba notuje je na tablicy.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel dzieli klasę na grupy trzyosobowe. Każda z nich zapoznaje się z e-materiałem dotyczącym początku wojny trzydziestoletniej. Zespoły otrzymują arkusze i markery.
2. Każdy członek grupy opracowuje przydzielone mu zagadnienia. Nauczyciel informuje uczniów, że będą pracować metodą jigsaw, w razie potrzeby wyjaśnia, na czym ona polega. Każdy członek grupy ma zadanie do wykonania. „Jedynki” opisują sytuację wyznaniową i polityczną w państwach habsburskich na początku XVII w. „Dwójki” charakteryzują przyczyny wybuchu antyhabsburskiego powstania w Czechach. „Trójki” omawiają przebieg działań wojennych w pierwszych latach wojny. Po wyznaczonym czasie grupy mieszają się: uczniowie z poszczególnych zespołów opracowujący ten sam fragment materiału spotykają się w grupach ekspertów. Tam porządkują swoją wiedzę, wyjaśniają wątpliwości i zastanawiają się, w jaki sposób najlepiej zinterpretować zadania. Uczniowie wracają do swoich macierzystych zespołów i uczą się wzajemnie. Każdy członek grupy powinien umieć omówić wszystkie zagadnienia.
3. Po wyznaczonym czasie wszystkie grupy w widocznym miejscu wywieszają swoje arkusze, a osoby chętne lub wskazane odpowiadają na pytania.

4. Nauczyciel prosi uczniów o obejrzenie filmu edukacyjnego, a następnie o wykonanie poleceń. Chętni lub wskazani uczniowie odpowiadają na pytania, nauczyciel udziela informacji zwrotnej.
5. Nauczyciel poleca wykonanie ćwiczeń 1, 2 i 6. Po ich wykonaniu uczniowie wspólnie omawiają odpowiedzi.

Faza podsumowująca:

1. Nauczyciel zadaje pytanie do dyskusji: Czy musiało dojść do wybuchu powstania w Czechach? Uczniowie zgłaszają swoje propozycje, debatują nad odpowiedziami koleżanek i kolegów.
2. Osoby lub grupy, które były najaktywniejsze, zostają ocenione. Nauczyciel dokonuje również słownej oceny pracy klasy w trakcie zajęć.

Praca domowa:

Wykonanie ćwiczeń wskazanych przez nauczyciela.

Materiały pomocnicze:

T. Bohun, *Biała Góra 1620 – czeska klęska wszech czasów*, „Mówią Wieki” 2/2002.

Kontrreformacja w Europie i w Polsce. Teksty źródłowe do nauki historii w szkole nr 15, oprac. Z. Kuchowicz, Warszawa 1959.

S. Cynarski, *Historia powszechna 1500–1648. Wybór tekstów źródłowych*, Kraków 1981.

P.H. Wilson, *Wojna trzydziestoletnia 1618–1648. Tragedia Europy*, tłum. M. Kapalczyński, Oświęcim 2017.

Wiek XVI–XVIII w źródłach. Wybór tekstów źródłowych z propozycjami metodycznymi dla nauczycieli historii, studentów i uczniów, oprac. M. Sobańska-Bondaruk, S.B. Lenard, Warszawa 1999.

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania multimedium

Przed lekcją uczniowie zapoznają się z filmem edukacyjnym, by przygotować na jego podstawie drzewo genealogiczne Habsburgów, które będzie służyło jako faza wstępna do lekcji.